

Salaktalanítás

■ „Tiszta fogalmakat terjeszteni, zavartakat pedig salakjaikból lehetőleg kitisztítani [...] kötelesség” – figyelmezteti Széchenyi mindazokat, akik 1842-ben még kételkednek az Akadémia feladatában.

A tudományt támadják. Akkor is és most is: megnyugodhatunk tehát, nem új keletű ez a küzdelem. Áltudomány, tudományellenesség, tudománytalanság: a gyors megoldások, a lázadó tudatlanság, a népszerű ígéretek korát éljük. A gondos megfigyelés, a pontos fogalomalkotás, a korlátokat felismerő megértés fáradsága elijeszti a gondolkodástól mindazokat, akik már nem elérni, kiérdemelni, megalkotni, hanem megkapni, megvenni szeretnék a választ.

Tiszta fogalmakat terjeszteni hív minket Széchenyi nyitógondolata. Először tehát nekünk is azt kell meghatároznunk, mi az áltudomány. Mert éppúgy „salakos” az az észjárás, amely csupán a forrás vagy eszköz alapján ítél, és nem a tudomány pontosságával jár el, amikor a hamisról, az álcázotról, a homályosról szól.

Az áltudomány természete szerint kétféle: az egyik a hitelesség külsőségeivel fedi el a tartalmi talmit, a másik a józan ész egyszerű belátásait öltözteti a körülményesség, a semmit-mondás túlzó nyelvezetébe. Mindkettő szélhámós a maga módján; ért a lát-szathoz, de mondanivalója nincs, vagy ami van, hamisan cseng. Mert lehet a tudományt „adni” mint figurát, de ethosza, erkölce nem utánozható.

A valódi tudomány jellemvonásai: a következetesség, az alázat, az érdektelenség, a kételkedés, az eredetiség és a közösségiség a rossz „fordításban” elferdülnek. Felszínességé, nagyotmondássá, célfüggetlenségé, (ön)kritikátlanságá, utánzásá és csupán az egyén érdekeit szolgáló szándékokká torzulhatnak. Kérdés nélkül létrehozott válaszokká. Gyors fogásokká; kutatás, felismerés, elmélyült szemlélet nélküli praxissá. Hiszen az áltudomány ott is ígér, ahol már kijelenteni kockázatos. Az ellentudomány ott is tagad, ahol állítani már rég üdvös volna. A tudománytalanság pedig a felületes ismeretek felszínes és hangzatos büverejével hat.

A zavart fogalmakból kétes meghatározások, ködös kategóriák születnek. Ezek nélkül az állítások és következtetések rendje, a modellek tartóssága és változtathatóságának természetes rugalmassága is csökken, eltűnik. Az áltudomány így nem meghódítja az ismeretlent, hanem kiszolgáltatja a tudatlanságnak: növeli azt a homályt, amelynek megszüntetésére a tudomány törekszik. Valójában árnyék, a tudomány árnyéka, amely kitartóan, ügyesen, találékonyan formál, követi a ritmust. Éppen csak a fény nem vetülhet rá, mert akkor kiderülne, nem is létezik. Rá kell jönnünk, a sötét semmit megmagyarázni nem könnyű. És nem kevésbé nehéz küzdeni vele.

Nézzünk tehát teljes fényben, a tiszta fogalmak, a rendezett gondolkodás, a szabályokat tisztelő levezetések erejével az áltudományra. Ragadjuk meg módszeresen következetlenségeit, törekedjünk következetesen módszermágiáinak leleplezésére. Kirekesztő, mindent ígérő heveségére válaszoljunk a tudomány egyetemességével, figyelő óvatosságával.

A csodaszerek nélküli salaktalanító „kúra”, a hangzatos ígéretek nélküli következetesség üdítő eredményekkel járhat. Ennek bizalmat adó megtapasztalását, tartós alkalmazását kívánom és remélem a tisztelt Olvasó számára jelen írások áttanulmányozása nyomán.